

Oponentský posudek na magisterskou práci Michaly Lysoňkové „Je pojem lidských práv fiktivní? Postmetafyzická koncepce Jürgena Habermase“

Michala Lysoňková mří svou otázkou racionální zdůvodnitelnosti lidských práv přímo k jádru současných politicko-filosofických debat: lze udržet koncept lidských práv, zděděný z rané filosofické moderny, ve chvíli, kdy existuje více méně shoda o neudržitelnosti jeho metafyzického zdůvodnění, o něž byl v onom období opřen? Volba Habermase jako testovacího případu se na první pohled zdá samozřejmá. Byť by se nabízeli i jiní kandidáti (např. Ronald Dworkin či John Rawls), nikdo jiný než Habermas nevěnoval tolik pozornosti zasazení své koncepce do kontextu historického vývoje evropské filosofie právě s ohledem na její postmetafyzické vyústění.

Lysoňková se zaměřila na předpoklady Habermasovy diskursivní teorie práva, které poskytuje jeho osvojení Austinovy a Searlovy teorie řečového jednání. Rekonstruuje toto Habermasovo osvojení se zvláštní pozorností k tomu, jak Habermas často účelově (s ohledem na svůj normativní záměr) tuto teorii posunuje, ohýbá a upravuje. Nejsm kompetentní k posouzení správnosti té či oné výtky, jako laikovi se mi však většina jejích námitek zdála koherentně vyargumentovaná a její rekonstrukce Austina, Searla i Habermase akademicky přesvědčivá.

Mám však pochyby o hlavní tezi, o níž opírá své odmítnutí Habermasovy teorie – totiž že pokud Habermas nedokáže platnost svého předpokladu komunikativní racionality, jsou předem zneplatněny všechny jeho další vývody (str. 207). Je to podle mne právě postmetafyzická fáze vývoje západní filosofie, která nás zbavila víry v možnost postavit jakoukoliv teorii – ať již vědeckou nebo filosofickou – na nepochybný konceptuální základ, který by sám byl racionálně zdůvodněn. Současná filosofie vědy například počítá s tím, že výchozí premisy vědecké teorie, o něž se opírají její důkazy, nejsou samy racionálně dokazatelné a jejich platnost je tedy dokázána nebo vyvrácena tím, zdali je daná teorie schopna docházet k novým či prakticky využitelným poznatkům. Filosofická teorie se samozřejmě

nemůže opřít o svou praktickou užitečnost a posuzování správnosti jejich premis se musí řídit daleko neurčitějším kritériem koherence a přesvědčivosti výkladu předmětu, na nějž jsou dané premisy použity. Habermas podle mne akceptuje tuto postmetafyzickou situaci a jeho úkolem tudíž nemůže být racionální dokázání komunikativní racionality, ale pouze doložení, že na základě tohoto předpokladu je schopen zkonstruovat koherentní a přesvědčivou teorii řečového jednání a ukázat, jak základní principy univerzalistické morálky a práva korespondují s kvazi-transcendentálními předpoklady tohoto jednání. Lysoňková na mnoha místech vyjadřuje pochyby o těch či oněch dílčích analýzách či závěrech a uzavírá, že z jejího hlediska je tato teorie nepřesvědčivá. To je naprosto legitimní soud, neboť posuzuje úspěšnost či neúspěšnost Habermasova projektu jeho vlastními kritérii. Její výše zmíněný soud o nedokazatelnosti, a tím pádem neplatnosti předpokladu komunikativní racionality se mi však legitimní nezdá, neboť poskytnutí takového důkazu nemůže být cílem Habermase, který výslovně akceptuje omezení postmetafyzické situace, jež právě takový důkaz považuje z principu za nemožný. Zdá se, že tato implicitní dezinterpretace Habermasova projektu Lysoňkovou je spjata s jejím pochopením Habermase jako radikálního modernisty, zatímco mě se zdá naopak adekvátní ho považovat za modernistu (či racionalistu) minimalistického či slabého, vědomého si toho, že již nemá k dispozici robustní základy, které považoval za samozřejmé racionalismus 18. století.

Tutéž výtku lze uplatnit také na Lysoňkové kritiku Habermasovy koncepce univerzality lidských práv, v níž jsem jinak našel řadu podnětných a zajímavých postřehů – například o rozporu jeho obhajoby *Verrechtlichung* a globální konstitucionalizace z 90. let s teorií kolonizace *Lebensweltu*, kterou vypracoval na přelomu 70. a 80. let, nebo o kontra-intuitivě jeho teze, že důsledné zajištění rovných individuálních práv každého nepovede - v již tak heterogenním a fragmentovaném sociálním světě - k další dezintegraci, ale je naopak z funkcionálního hlediska jediným možným způsobem sociální integrace. Nicméně samotná skutečnost, že Habermas, jakkoliv intenzivně se pokoušel dříve hledat kvazi-transcendentální předpoklady lidských práv v pragmatice řeči či funkcionálních požadavcích moderní společnosti, je nakonec ukotvuje v principu

rovné důstojnosti, ukazuje, že si je vědom toho, že tyto argumenty nemohou přinést racionální zdůvodnění lidských práv v robustním, metafyzickém smyslu, a že posledním zdrojem jejich platnosti tedy není racionální důkaz, ale morální přesvědčení. Tomu nakonec napovídají i texty a rozhovory z posledního desetiletí, v nichž – v potenciálním napětí se svým funkcionálním argumentem – zdůrazňuje historicko-kulturní vazbu konceptu lidských práv na judeokřesťanskou tradici. Když Lysoňková ohlašuje selhání Habermasovy teorie, poměřuje ho metafyzickým úkolem, který si nepředsevzal, neboť přijal nepřekročitelnost postmetafyzické situace. Uvážíme-li, že v této situaci jsou *všechny* první či zakládající koncepty v posledku racionálně nezdůvodnitelné, a tedy „fiktivní“ ve smyslu Lysoňkové, pak její vyvrácení konceptu lidských práv nemusí mít zas tak ničivý efekt na rovnostářsko-liberální projekt, jak naznačují poslední řádky její práce – ve stejném smyslu musejí být totiž fiktivní i výchozí koncepty všech ostatních politických doktrín.

Má výtka vůči základní tezi Lysoňkové je součástí nikdy nekončícího filosofického tázání a politického dialogu a jako taková nikterak nesnižuje moje celkově velmi kladné hodnocení předkládané práce. Lysoňková prokázala výtečnou schopnost rekonstrukce filosofických argumentů a proti-argumentů a její práce splňuje všechna kritéria pro to, aby mohla být ohodnocena jako *výborná*.

Pavel Barša

